

Сара Бърнстийн

ОБУЧЕНИЕ В ПОКОРСТВО

Превод: Ирена Алексиева

София, 2024

*На татко, Нат Бърнстийн,
който ме научи
да обичам звученето на думите.*

1940–2022

*Мога да пренаредя картите и да правя
каквото си искам. Мога да направя
жените по-силни. Мога да ги направя
покорни и пагубни едновременно.*

ПАУЛА РЕГУ

Езикът е наказание. В него трябва да се побере всичко и от него всичко трябва да произлезе отново според вината и степента на виновност.

ИНГЕБОРГ БАХМАН

1

НАЧАЛО И ПАК ОТНАЧАЛО

Беше годината, в която свинята изтреби малките си. Беше светкавично и злокобно време. Едно от местните кучета разви мнима бременност. Вещите изчезваха от едно място и се появяваха на друго. Беше пролет, когато пристигнах в страната, духаше източен вятър, очакван, но зловец, както се оказа. Започнаха да се случват разни неща. Това с прасетата гоїде по-късно, но не много, и въпреки че бях пристигнала съвсем скоро, нямах никакви отговорности по отглеждането на гобитъка и бях отишла само да погледна, на безопасно разстояние от татък електрическата ограда, знаех, че са прави да ми вменяват вина. Но всичко това, както казах, гоїде по-късно.

Откъде да започна. Истината е, че мога да хвърля светлина само върху собствените си действия, но гори и тя е бледа и мъждукаща. Бях най-малкото дете, най-малкото от многото – повече, отколкото искам да си спомням – за които се грижех от най-ранна детска възраст, всъщност още преди да овладее силата на речта; и въпреки че двигателните ми умения едва се бяха

развили, всичките тия многобройни мои братя и сестри бяха оставени на моите ръце. Изпълнявах всяко тяхно желание, облекчавах и най-малката несгода със свършено покорство, с ненадмината отдаденост до такава степен, че след време техните желания станаха мои, стигнах дотам да предугаждам все още неизказани, може би дори неподозирани щения, обграждах братята и сестрите си с всевъзможни грижи, удовлетворявах всяка прищявка само за да искат още и още – искания, на които откликвах с въодушевление и ненапранчива припряност; следях да пият навреме сложните лечебни отвари, предписани им от разни лекари, поднасях закуските, обедите и вечерите им, цигарите и аперитивите им, пийетата им преди лягане и чашите с мляко на нощните им шкафчета. За родителите ни няма да кажа нищо, не и сега, още не. През дългите години от детството си насам продължих да подхранвам усамотението, преследвайки тишината в опит да стигна все по-далечния ѝ хоризонт – начинание, което изискваше особен вид вглъбеност, себеотрицание, което щеше да ми позволи да се отдам с още по-голямо усърдие, с още по-искрена грижовност на другия, да се отнасям към другия като към най-достойния обект на съзерцание. Междувременно щях да бъда принижена, сравнена със земята и в крайна сметка щях да изтлея, дори да престана да съществувам. Щях да бъда добра. Щях да бъда всичко, което някога са искали от мен.

Може би е по-добре да започна отначало.

Къщата се издигаше в края на дълъг черен път, сред гървета, на един хълм над малък, рядко населен град. По границата на имота от едната страна минаваше поток и нощем припреният му ромон достигаше през прозореца до спалнята ми. Надолу по дългия път се виждаше гъста гора, малък град дълбоко в долината и планина отвъд – по-висока от всички, които бях виждала. Парцелът и къщата, която се намираше на него, принадлежаха на брат ми, най-големия ми брат. Защо се беше озовал в тази отдалечена северна страна – родина, както се оказа, на предците ни, незнаен, но хулен народ, гонен през границите и хвърлян в ями – несъмнено имаше общо поне отчасти с усета му към историята, белязан в известен смисъл от напредничавост, обърнат към бъдещето в неизменно търсене на ефективност. От практическа гледна точка – а прагматизмът по природа беше от първостепенно значение за брат ми – той се занимаваше и с някакви напълно смислени, макар и леко безразсъдни бизнес дела, тъй като беше, поне навремето, бизнесмен, който успешно продаваше и купуваше, внасяше

и изнасяше разнообразни стоки и услуги, чието естество и до днес остава загадка за мен.

Доїдох да живея в къщата по негова молба, първоначално за шест месеца, заменяйки родината ни за това студено и отдалечено място, където брат ми бе уредил живота си или, ако не друго, поне беше спечелил парите си, които, както щях да се уверя със собствените си очи, бяха много. Не виждах причина да откажа – винаги съм искала да живея в провинцията, често обикалях с колата селските райони около родния си град през есента, за да се нагледам на листата, обагрени в цвят, да се насладя на чистия въздух, толкова различен от лепкавия смог в центъра – доказана първопричина за високата детска смъртност; не че имах деца, не, не, но все пак качеството на въздуха и пагубното му въздействие върху общественото здраве будеха загриженост у мен, както у всеки друг обикновен гражданин. Освен това, както отбеляза брат ми, не е като да имах особени задължения или връзки, които да не могат да бъдат прекъснати с лекота. Аз допуснах това. Ето как стана. Бях хвърлила ръкавиците, така да се каже. Връстниците ми отдавна ме бяха надминали, дали с подлост или с превъзходство в уменията, бяха осигурили мястото си в живота и в избраните от тях професии. Хората казват, че е ужасно да осъществиш мечтата на живота си, и все недоумявах защо не могат да свалят малко гарда. Бяха се преситили с успех. Имаха толкова много време, а вече всичко бяха постигнали. На мен не ми стигаше воля. Не се вписвах в голямата заблуда. Известно време се опитвах да правя журналистическа кариера, но накрая напуснах новинарската агенция, в която бях назначена, дори не ме уволниха, просто престоят ми там се беше изчерпал, нямаше абсолютно нищо, с което да бъда запомнена. През годините усилията ми да се сдобия с постоянен трудов договор удряха на камък, беше ми

обяснено, че процедурата е бюрократична и в нея няма нищо лично, и все пак, когато отвърнах със същото, тоест позовах се на обичайните бюрократични процедури и напълно в правата си отправих искане, в съответствие с насоките на Общия регламент за защита на данните, по подозрение, че има нещо съмнително, молбата ми беше възприета като лична обида и ми бе дадено да разбера, че не действам в своя полза. Истината е, че никога не съм действала в своя полза. Отидох си тихо. Никой не съжаляваше, че си тръгвам. Работата, която вършех, преди да дойда в дома на брат ми, в родината на предците ни, и която щях да продължа да върша дистанционно от там, беше да набирам текстове от аудиофайлове за една адвокатска кантора – задача, с която се справях отлично, тъй като пишех бързо и точно и знаех какво се иска от мен. Въпреки това усещах, че съм нежелана в кантората, която беше пълна с обичайните адвокатски атрибути, класъори и дипломи, дърво и кожа. Давах си сметка, че колебливите ми прояви на индивидуалност, жалкото ми упорство да продължавам да се явявам на работното си място ден след ден, можеха само да действат обезсърчително на адвокатите и помощник-юристите, чиито гласове набирах на програма за текстообработване бързо, прецизно, с отдаденост и дори с обич, и съвсем очаквано те приеха новината за заминаването ми с неприкрита радост – организираха прощално тържество в моя чест, устройва нещо като пир и ме дариха щедро с подаръци. Не ми отне много време да сложа делата си в ред – няколко седмици, максимум три месеца; пътуването мина без произшествия и ето ме тук. Въздухът в провинцията щеше да ми се отрази добре, чувствах го, също и уединението; когато брат ми нямаше нужда от мен, можех да се възползвам от горските пътеки, поддържани от местни доброволчески групи. Щях да бъда тиха.

Когато пристигнах, брат ми още не беше болен. Всъщност беше в цветущо здраве, в разцвета на силите си; отървал се наскоро от съпругата и подрастващите си деца и най-вече от непрестанните им искания, най-после беше свободен, както сам казваше, да се впусне в деловите си начинания на спокойствие. Инвестициите бяха започнали да му носят печалба и в отсъствието на семейството му – от което, оказа се, отдавна се беше отчуждил – а и понеже прекарваше много време извън дома, имаше нужда от човек, който да се грижи за къщата му, каза ми един следобед по телефона. А нима имаше някой по-подходящ от мен, която от дете се бях доказала като най-ефективния, най-отдадения разпоредител на домакинските дела на братята и сестрите си? Тъй като не отговорих веднага, той ме увери, че къщата, макар и стара и натоварена с история, някога притежание на изтъкнатите водачи на епохалния кръстоносен поход срещу предците ни, все пак разполага с всички съвременни удобства, които той ми изброи, сякаш рекламираше нов, необещаващ хотел: високоскоростен интернет, разнообразие от стрийминг платформи, свободностояща вана, душ водопад, матрак с мемори пяна, ръчно тъкано спално бельо, конвекторна фурна, тостер за шест филийки, машина за лег и така нататък, и така нататък. Докато брат ми изброяваше оборудването в дома си в низходящ ред, ми мина през ум, както вероятно и на него му беше минало през ум, че не знае почти нищо за мен и, което е по-важно, това го тревожеше – мисълта, че вече не знае какво може да ми хареса. Когато изрече думата *матрак* например, гласът му изведнъж трепна, сякаш го беше обзела паника, сякаш се страхуваше, че е допуснал най-непоправимата грешка, че самото споменаване на матрака би било неприемливо, дори обидно за мен. Бях обезпокоена от този признак на колебливост в абсолютната власт на брат си, стана ми ясно, че случилото се със жена му го е извадило от равно-

весие; от малкото, което знаех за мъжете, бях стигнала до заключението, че те по природа са неспособни да живеят сами, ужасяват се при мисълта, че няма да бъдат обожавани, и гледат на възрастта и нейните последици като на личен недостатък. Да, да, казах. Естествено че ще гойда. Разбира се!, повторих, почти крещейки в телефонната слушалка. Нима някога му бях отказвала – на него, най-големия ми брат, или на когото и да било от поредицата други братя и сестри, чието местонахождение тогава ми беше неизвестно, нима някога бях отказвала да изпълня и най-малкото им желание? Разбира се, че щях да отида. Поокопитил се, той каза, че естествено ще уреди и плати пътуването ми, ще ме посрещне лично на летището с колата си, нов модел, който току-що бе купил, и ще ме закара до къщата. Така и направи, винаги изпълняваше обещанията си, никога не се отрече от думата си, колкото и прибързано да беше дадена, колкото и пиян или принуден да е бил, когато я е давал, и въпреки че в интерес на истината той често и с лекота обещаваше на приятели и на непознати, на деловите си партньори и на противниците си, за него дадената дума беше хвърлен камък и толкоз. Когато излязох от автоматичните врати на летището, с които ми отне известно време да се преборя, тъй като датчиците не засичаха движенията ми, колкото и да размахвах ръце, та се наложи да изчакам друг току-що пристигнал пътник да мине, за да се шмугна и аз, колата на брат ми вече стоеше със запален двигател край бордюра. Той ми махна през прозореца да се кача и това беше посрещането.

Докато пътувахме от летището към дома му, на около два часа път, брат ми призна, че жена му, в съзаклятието с децата, се изнесла в Лугано, където живеела родителите ѝ, без да каже нито дума и – доколкото можеше да прецени – завинаги, май даже посред нощ. Според него

съюзът им беше обречен поначало – поне така каза, докато караше в гържда – бяха си споделили твърде много лични неща, знаеха твърде много един за друг, за да е възможно да се уважават взаимно. Нещо повече, продължи той, в различни моменти всеки на свой ред бил извършил непроситими грехове спрямо другия, стигайки в крайна сметка дотам да изрече на глас жестоката истина за неговата личност – истини, които отгавна знаеха за себе си и един за друг, но които бяха постигнали негласно споразумение никога да не споменават, никога да не обсъждат, никога по никакъв начин да не издават, че знаят. Съпругата, бидейки наясно с изначалния порок в чувствата на съпруга, не трябваше никога да говори за това; по същия начин безспорно непоносимият характер на съпругата не биваше да се споменава от съпруга. Никога, каза брат ми, в никакъв случай. Това била основата на брачния им съюз. Отворих прозореца откъм пасажерското място и в купето нахлу влажен пролетен въздух. Следях с поглед преминаващия пейзаж, бледите кълнове на зараждаща се зеленина, оставена твърде дълго на тъмно, гледах прогизналите черни клони, които пробягваха пред очите ми, и тогава, да, тогава ме лъхна миризмата на пролет. През тялото ми премина тръпка.

Спомних си собствените си ялови опити за интимност, с мъже, с жени, и всичко, което ми беше останало от тях, се изчерпваше с усещането, че по природа съм заменяема. Когато изобщо ме докосваха, хората го правеха с поредица от заучени жестове, които по никакъв начин не пасваха на мен, на моето съзнание или чувства, колкото и ограничени да бяха те, колкото и несъмнено безчувствена да бях аз. Обръщах толкова внимание на особеностите на плътта им, съзвездие от лунички по слепоочията, релефни мускули на предмишниците, с времето бях култивирала това внимание, полагайки болезнени усилия с ясното съзна-

ние за собствената си вродена склонност към нехайство, и все пак всичкото това съзерцание никога не ме отведе далеч. Партньорите ми ме превеждаха през прага и правеха с мен неща, които бяха правила с други, неща, които биха правила с всеки, без изключение, и откровено казано, бях сигурна, че в мислите си, когато затвореха очи, бяха с някой съвършено различен, не с мен – нежната целувка по челото, ръката на тила, пръстите, които стискаха китката ми, нищо от това не беше предназначено за мен, всичко беше за някого друг, от преди, за любим човек, отдавна изгубен. Не, помислих си, няма какво да кажа на брат си, никакъв съвет не мога да му дам, с нищо не мога да го утеша. Усещах, че всичко, което се изисква, е да се мълчи. Да не се говори, да не се казва нищо. Само това.

А децата, каза брат ми, винаги взимали страната на майка си, едва сега го осъзнаваше; от раждането си, ако не и от преди това, го бяха отписали, намираха го за смешен или, иначе казано, жалък, лош баща и бледо подобие на мъж. Ако трябвало да бъде честен, отбеляза, отдавна се чувствал така и като виждал, че жена му и децата го възприемат по същия начин и изразяват тези свои чувства разпалено, а понякога, трябваше да признае, и с красноречие (понеже все пак всички в семейството четяха много), почти се успокоявал. Сигурно съм щяла да се изненадам, каза и ме погледна набързо, без да извързва глава, понеже все пак е първото дете, най-обичаното, но и той бил страдал. Да, от детството, през юношеските години, после като възрастен, че и до днес страдал и въпреки че за страданието му не подозирали нито приятелите, нито роднините, нито той самият в повечето случаи, знаел, че е така, заяви, прокарвайки пръсти по гъстата си чуплива коса. Страдал бил. Това бе неговата истина и трябваше да я изрече на всяка цена.

Седях смълчана и преосмислях подхода си към своя брат, размишлявах над новооткритото му самоосъзнаване; беше ми ясно, че, така да се каже, е намерил себе си, вероятно със съучастничеството на някакъв специалист по психично здраве. Изискванията му към мен, които преди включваха изпълнението на определени задачи и дейности, гоняването или отнасянето на различни предмети, се бяха разширили и вече обхващаха по-деликатни въпроси от духовно естество. Бях много добра и в това задължение; през целия ми живот хората често облекчаваха съвестта си пред мен, споделяйки ми най-покъртителните истории, най-ужасяващите тайни на вътрешния си свят, целия поменик от престъпления и нарушения, които бяха извършили срещу други, казваха си всичко едва ли не докато се запознавахме, в някои случаи буквално минути след срещата ни. Не ги исках тези изповеди, не ги приемах с охота, просто седях безмълвна и ги получавах отвсякъде. Неизбежно и не след дълго хората, които се разкриваха пред мен, биваха обзети първо от съжаление, а после от бърза и тиха омраза към мен, напълно разбираема във всяка ситуация и особено в този случай. Намразваха ме, както винаги бяха мразили себе си, защото знаех всичко това, защото бях допуснала да го узная, защото не бях направила нищо, за да ги спра да ме посветят в тайните си. Омразата, която цял живот бяха таили в сърцата си, най-после излизаше на повърхността и се насочваше към мен единствено поради факта, че бях наблизо, че излъчвах някакво съчувствие, някакво примирение, може би, което им даваше кураж да се изповядат пред мен. Знаех всичко, знаех какво да очаквам и въпреки това никога не успях да го спра, да предотвратя предстоящите разкрития. Много отдалече долавях едно особено разположение, едно леко накланяне на тялото наляво или нещо в рамото, виждах приближаването на унищожителната изповед и това ме вцепеняваше, онемявах. Беше ми ясно, че и брат ми ще

мине по този път; пулсирането в скулите му, докато шофираше и продължаваше да говори, ми подсказваше, че процесът отдавна е започнал, и все пак, като всички останали, той не млъкна през целия път, сякаш нещо го принуждаваше да си излива душата. Слушах в пълно мълчание. Най-после стигнахме до малко градче, прекосихме го и продължихме към къщата на брат ми на върха на хълма.